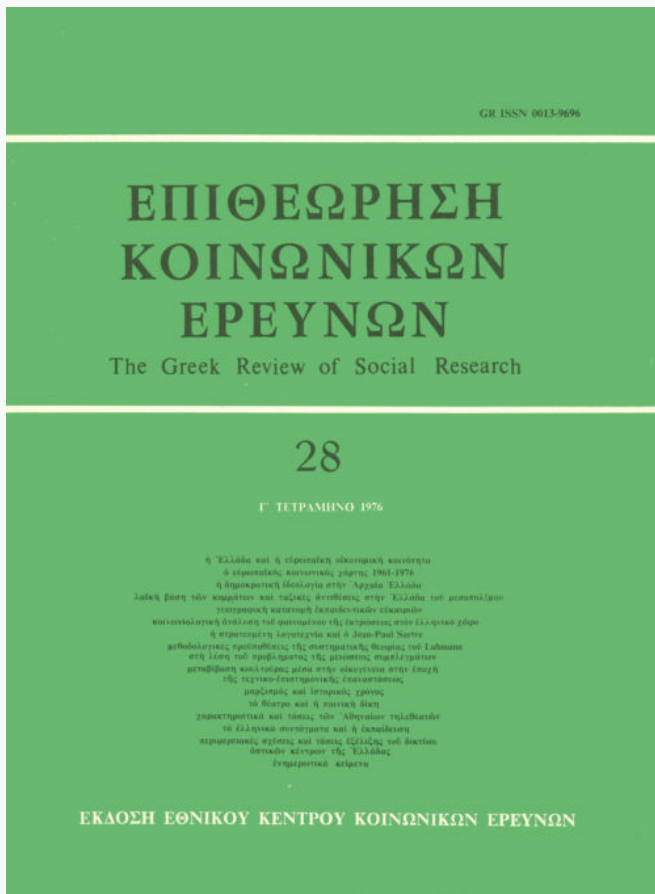

The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Χαρακτηριστικά και τάσεις των Αθηναίων τηλεθεατών: Συμπεράσματα από μια έρευνα

Γρηγόριος Χ. Γκιζέλης

doi: [10.12681/grsr.356](https://doi.org/10.12681/grsr.356)

Copyright © 1976, Γρηγόριος Χ. Γκιζέλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γκιζέλης Γ. Χ. (1976). Χαρακτηριστικά και τάσεις των Αθηναίων τηλεθεατών: Συμπεράσματα από μια έρευνα. *The Greek Review of Social Research*, 28, 339–349. <https://doi.org/10.12681/grsr.356>

χαρακτηριστικά και τάσεις τῶν Ἀθηναίων τηλεθεατῶν

Συμπεράσματα ἀπὸ μιᾶ ἔρευνα

τοῦ
Γρηγ. Χ. Γκιζέλη
Ph.D.

Ἡ ἐπικοινωνία σάν στοιχεῖο βασικό γιά τήν ὑπαρξή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ἔχει προκαλέσει τίς τελευταῖες δεκαετίες τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημόνων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τίς κοινωνικὲς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες. Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν ποὺ ἔγιναν ἰδίως ἀπὸ ἀνθρωπολόγους, ψυχολόγους καὶ κοινωνιολόγους, βοήθησαν στὴ δημιουργία τῆς ἐπικοινωνιολογίας, ἑνὸς ἰδιαίτερου κλάδου τῆς ἐπιστῆμης, ποὺ ἡ βάση τῆς εἶναι διεπιστημονική.

Ἡ μελέτη τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς ἀνθρώπινης ἐπικοινωνίας ἔγινε ἀναγκαία, ἀφ' ὅτου οἱ ἀπλὲς κοινωνίες ἄρχισαν νὰ παίρνουν τὸν τύπο καὶ τὰ χαρακτηριστικά τῆς μαζικῆς κοινωνίας, ποὺ ὑπῆρξε ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας.

Γιὰ τὸ ρόλο ποὺ διαδραματίζει ὁ τύπος, τὸ ραδιόφωνο καὶ ὁ κινηματογράφος στὴν κοινωνία, ἔχουν γραφτεῖ πολλά. Ἀπ' ὅλα ὅμως τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεσε ἀντικείμενο ἰδιαίτερης μελέτης γιὰ τὸν κοινωνικό του ρόλο εἶναι ἡ τηλεόραση, κι αὐτὸ ὄχι μόνο ἐπειδὴ παρουσιάζει εὐρὴ φάσμα χρήσεων, ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ οἱ δυνατότητες ποὺ τῆς δίνουν τὰ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα εἶναι πολλαπλές.

Τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον τῶν ἐδικῶν ἐπιστημόνων γιὰ τὴ μελέτη τῆς τηλεόρασεως μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὸ γεγονός ὅτι σὲ πολλὲς ἀνεπτυγμένες κοινωνίες οἱ ἄνθρωποι διαθέτουν μεγάλο μέρος ἀπ' τὸ χρόνο τους γιὰ νὰ παρακολουθοῦν τὰ προγράμματά τῆς. Γιὰ παράδειγμα μπορεῖ νὰ ἀναφερθεῖ ἡ περίπτωση τῆς Ἀμερικῆς στὴν ὁποία, ὅπως ἔχει ὑπολογιστεῖ, κάθε ἄτομο φύλου ἄρσενικοῦ μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ τοῦ 65ου χρόνου τῆς ἡλικίας του ἀφιερώνει ἐννέα χρόνια στὴν παρακολούθηση τῶν προγραμμάτων τῆς τηλεόρασεως.¹

Οἱ φοβερὲς ἐπιπτώσεις ἢ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ μέσου ἔχουν διχάσει τοὺς ἐπιστήμονες σὲ ὑποστηρικτὲς καὶ σὲ ἀρνητὲς του. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μιὰ τρίτη κατηγορία ἐπιστημόνων ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ τηλεόραση εἶναι μέσο οὐδέτερο καὶ ὅτι ἡ «καλὴ» ἢ ἡ «κακὴ» φύση τῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς προθέσεις αὐτοῦ ποὺ τὴν ἐλέγχει.

Σχετικὰ μὲ τὴν τηλεόραση καὶ τίς ἐπιπτώσεις τῆς, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1972 τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν ἀνέλαβε μιὰ ἔρευνα μὲ ἀντικείμενο μελέτης τοὺς Ἀθηναίους κατόχους καὶ μὴ κατόχους συσκευῶν τηλεόρασεως. Οἱ σχεδιαστὲς τῆς ἔρευνας, Michael Chernoff καὶ Lynn Anderson, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν ἐλληνικὴ τηλεόραση, δὲν ἐπεδίωξαν νὰ ἐλέγξουν μιὰ σειρά ἀπὸ ὑποθέσεις ἀλλὰ νὰ συλλέξουν ὕλικὸ ἀπὸ τὸ ὅποιο

1. Nicholas Johnson, «Television and Violence: Perspectives and Proposals», *Mass Culture Revisited*, B. Rosenberg, D. M. White (eds.), New York, 1971, σ. 176.

θὰ διαφαινόταν ἡ οἰκονομικοκοινωνικὴ κατάστασι τῶν Ἀθηναίων τηλεθεατῶν κατόχων καὶ μὴ συσκευῶν τηλεοράσεως, ἡ στάσι τους ἔναντι τῶν τηλεοπτικῶν προγραμμάτων καθὼς ἐπίσης μερικὲς τηλεοπτικὲς συνήθειές τους.

Τὸ ἐρωτηματολόγιο ποὺ ἀπευθυνόταν στοὺς κατόχους περιεῖχε 47 ἐρωτήσεις, ἐνῶ αὐτὸ ποὺ ἀπευθυνόταν στοὺς μὴ κατόχους περιεῖχε 51. Ὁ σκοπὸς τῆς ἔρευνας, ποὺ ἀφοροῦσε τοὺς μὴ κατόχους, ἦταν νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ ὁμάδα αὐτὴ σάν ὁμάδα ἐλέγχου. Τὸ περιεχόμενο ὁμως τῶν ἐρωτήσεων τῶν ἐρωτηματολογίων δὲν ἐξυπηρετοῦσε αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Κάθε ἐπιστήμιος ἔχει βέβαια τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίζει, ὅπως αὐτὸς νομίζει, τοὺς σκοποὺς τῆς μελέτης του ἢ τῆς ἔρευνάς του· ὠστόσο ἡ κριτικὴ εἶναι ἀναπόφευκτη, ὅταν χάνονται μοναδικὲς εὐκαιρίες γιὰ νὰ προωθηθεῖ ἡ λύσι προβλημάτων ἰδιαίτερα σημαντικῶν γιὰ τὴν ἐπιστήμη. Στὴν περίπτωσι τῆς ἔρευνας γιὰ τοὺς Ἀθηναίους τηλεθεατὲς χάθηκε ἡ μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ μελετηθοῦν οἱ τυχόν ἐπιπτώσεις τῆς τηλεοράσεως σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ πρῶτη φορὰ γνῶριζε τὸ μέσο. Οἱ ἔρευνητὲς σ' ὅλο τὸν κόσμο ἀντιλήφθηκαν τὴν ἀξία αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς ἔρευνας, ὅταν πιά τὸ μέσο εἶχε γίνει γνωστὸ στὶς κοινωνίες ποὺ μελετοῦσαν, ὅποτε ἦταν ἀδύνατη ἡ ἐξέτασι τῆς καταστάσεως πρὶν καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐμφάνισι τῆς τηλεοράσεως.

Ὁ καταρτισμὸς τῶν ἐρωτηματολογίων αὐτῆς τῆς ἔρευνας εἶχε ἀκόμη ἐνα σοβαρὸ μειονέκτημα. Συγκεκριμένα, περιελάμβανε ἐρωτήσεις ποὺ ἀποσκοποῦσαν στὴ μέτρησι τῆς ἀκροατικότητας ὀρισμένων ἐκπομπῶν, μολοντὶ ὁ κύριος στόχος τῆς ἦταν ἡ ἐξακριβωσι τῶν τάσεων καὶ διαθέσεων τῶν τηλεθεατῶν, καί, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἡ ἐπεξεργασία γιὰ τὴν ἔκδοσι τῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς ἔρευνας ἀκροατικότητας εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῆς κοινωνιολογικῆς θεωρήσεως.

Στὴν ἀδυναμία καταρτισμοῦ τοῦ ἐρωτηματολογίου πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι παρουσιάστηκαν προβλήματα ἀνεπάρκειας τῶν ἐρωτήσεων ποὺ ἀναφέρονταν στὶς πολιτικτικὲς συνήθειες τῶν θεατῶν, ἐπειδὴ ἡ μέθοδος τῆς μιᾶς συνεντεύξεως γιὰ συμπλήρωσι ἐρωτηματολογίου δὲν παρέχει τὴ δυνατότητα τῆς καλύψεως ὅλων τῶν πιθανοτήτων. Ἰδιαίτερα σὲ ὅτι ἀφορᾷ συγκεκριμένα προγράμματα τηλεοράσεως, τὰ ὁποῖα παρακολουθεῖ τὸ κοινὸ, ἡ μέθοδος τῆς μιᾶς συνεντεύξεως παρουσιάζει δυσχέρειες στὴν ἐξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων.

Παρ' ὅλα τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ καὶ παρ' ὅλο ὅτι οἱ συνθήκες τῆς πολιτικτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἔχουν ἀλλάξει, μερικὲς ἐνδιαφερόσους πληροφορίες ποὺ συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὴν ἔρευνα ἰσχύουν ἀκόμη. Σ' αὐτὸ βοήθησε καὶ ἡ μέθοδος δειγματοληψίας ποὺ χρησιμοποιήθηκε. Βάσι τῆς μεθόδου αὐτῆς ἦταν τὸ φύλο καὶ ἡ ἡλικία. Γιὰ λόγους οἰκονομικῶς καὶ κυρίως γιὰ ἐξοικονόμησι χρόνου,

τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα ὀρίστηκε σὲ 1.000 κατόχους καὶ 1.000 μὴ κατόχους συσκευῶν τηλεοράσεως.

Ὁ μέσος ὁρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πρωτεύουσας ἀνὰ οἰκοδομικὸ τετράγωνο προσδιορίστηκε σὲ 148 κατοίκους μὲ βάση τὸ δεῖγμα ποὺ προήλθε ἀπὸ πληθυσμὸ 400 οἰκοδομικῶν τετραγώνων ἀπὸ σύνολο 6.000 περίπου οἰκοδομικῶν τετραγώνων τῆς πόλεως. Ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοικημένων οἰκοδομικῶν τετραγώνων περιλαμβάνει ἀπὸ 5 ἕως 100 κατοίκους.

Ἡ λήψι τῶν δειγμάτων βασίστηκε στὰ στοιχεῖα τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961 ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ὁποίας δημουργήθηκαν οἱ ἀκόλουθες κατηγορίες φύλου καὶ ἡλικίας κατὰ τὴν ἐξῆς ποσοστιαία ἀναλογία:

	Ἄνδρες	Γυναῖκες
10 - 24 χρόνων	11,8	13,8
25 - 44 »	16,6	20,2
45 - 64 »	13,2	14,9
65 καὶ πάνω	3,9	5,5
Σύνολο	45,5	54,4

Ἡ ἔλλειψι προσφάτων στατιστικῶν στοιχείων κατὰ τὴν περίοδο τοῦ σχεδιασμοῦ τῆς ἔρευνας προκάλεσε δυσχέρειες στὸν προσδιορισμὸ τοῦ δειγματος. Ἡ ΕΣΥΕ διέθετε μόνο ἐνα μικρὸ τμήμα τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1971 ποὺ θὰ ὀλοκληρωνόταν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1972, χωρὶς ἐγγυήσεις γιὰ τὸ εἶδος τῶν δεδομένων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιηθοῦν.

Τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ γενικὴ ἀπογραφή τοῦ 1961 δὲν ἦταν ἐπαρκῆ ὄχι μόνο ἐπειδὴ εἶχε περάσει μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ ἀναφέρονταν σ' ὀλόκληρη τὴν ἐπικράτεια. Τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ Δῆμο Ἀθηναίων καὶ τὴ μείζονα περιοχὴ τῆς πρωτεύουσας ἦταν λίγα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ περιοχὴ αὐτὴ δὲν ἀποτελοῦσε ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα ὀλόκληρης τῆς χώρας, οἱ σχεδιαστὲς τῆς ἔρευνας ἀπέκλεισαν τὴ χρῆσι στοιχείων σὲ ἐθνικὴ κλίμακα γιὰ τὴν περίπτωσι τῆς πρωτεύουσας. Γι' αὐτὸ ἀκολουθήθηκε μιὰ μέθοδος πολὺ συντηρητικὴ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ σφαλμάτων· ἐλήφθησαν δηλαδὴ ὑπόψη οἱ ἐπικρατοῦσες στὴν Ἀθῆνα εἰδικὲς συνθήκες καὶ ἡ διαφορὰ πυκνότητας τοῦ πληθυσμοῦ στὰ διάφορα σημεῖα τῆς πόλεως. Ἡ ἔλλειψι ὁμως σταθεροῦ μεγέθους ἀναφορᾶς γιὰ μέτρησι τῆς πυκνότητας τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἐπέτρεψε τὸν πλήρη ὑπολογισμὸ. Τὰ οἰκοδομικὰ τετράγωνα ποικίλλουν σὲ ἔκτασι καὶ ἀριθμὸ κατοίκων. Ἀλλὰ ἔχουν μεγάλο ἀριθμὸ κατοίκων γιὰ εἶναι μεγάλα σὲ ἔκτασι χωρὶς νὰ εἶναι πυκνοκατοικημένα. Ἀλλὰ, μολοντὶ ἔχουν μικρὸ ἀριθμὸ κατοίκων, εἶναι παρ' ὅλα αὐτὰ πυκνοκατοικημένα.

Οί δυσχέρειες αντιμετώπιστηκαν με τη λήψη δείγματος 5% από τον πληθυσμό κάθε τετραγώνου. 'Αν ληφθεί υπόψη το μέγεθος του δείγματος από 1.000 τηλεθεατές σε κάθε κατηγορία (κατόχων και μη) και το δείγμα 5% από το μέσο όρο των 148 κατοίκων κάθε οικοδομικού τετραγώνου, γίνεται φανερό ότι το μέσο τετράγωνο έδινε 7,5 περιπτώσεις. Το σύνολο του δείγματος των 1.000 τηλεθεατών, διαιρούμενο με το μέσο όρο των περιπτώσεων κατά οικοδομικό τετράγωνο (7,5), απέδειξε ότι έπρεπε να περιληφθούν στο δείγμα 133 οικοδομικά τετράγωνα. 'Επειδή η 'Αθήνα περιλάμβανε 6.000 οικοδομικά τετράγωνα, στο δείγμα έγινε έπιλογή του 47ου από ισάριθμα οικοδομικά τετράγωνα· δηλαδή, ενός τετραγώνου ανά 47 τετράγωνα. Σε όρισμένες περιπτώσεις δέν περιλήφθηκε το 47ο τετράγωνο, γιατί ήταν χωρίς πληθυσμό ή είχε μικρό πληθυσμό ή δέν είχε στοιχεία πληθυσμού.

Μετά την έπιλογή των 133 οικοδομικών τετραγώνων ο έλεγχος απέδειξε ότι το 5% έδωσε 961 περιπτώσεις (πολύ κοντά στον αριθμό όρσημο 954), πράγμα το όποιο έπιβεβαίωσε την όρθότητα της μεθόδου που άκολουθήθηκε για τον έντοπισμό του δείγματος.

'Η συσχέτιση των οικοδομικών τετραγώνων προς τις κατηγορίες φύλου και ηλικίας αποτέλεσε τη βάση της διαδικασίας της δειγματοληψίας. Για να αντιμετωπιστούν οι τυχόν μεταβολές του πληθυσμού από την άπογραφή του 1961 σχετικά με τη δομή του φύλου και της ηλικίας, άποφασίστηκε η αύξηση της ποσοστιαίας άναλογίας του δείγματος κατά 25% σε όλες τις κατηγορίες ηλικιών και φύλων, εκτός από τη μικρότερη, ή όποια περιλάμβανε άνδρες και γυναίκες ηλικίας 65 χρόνων και πάνω· αυτή άντιπροσώπευε το 3,9% του δείγματος.

Οί σχεδιαστές της έρευνας που έπεδίωκαν μέγεθος δείγματος 1.000 περιπτώσεων, το έπαύξησαν κατά 25% και κατόρθωσαν να φθάσουν στον αριθμό όρσημο 954, χρησιμοποιώντας 30 περιπτώσεις στην κυνέλη των άνδρων ηλικίας 65 χρόνων και πάνω. 'Η κυνέλη αυτή όνομάστηκε βασική κυνέλη. 'Από την κατανομή αυτή διαμορφώθηκε ο άκόλουθος πίνακας:

	'Ανδρες	Γυναίκες
10 - 24 χρόνων	114	133
25 - 44 »	160	194
45 - 64 »	127	143
65 και πάνω	30	53
Σύνολο	431	523

Χωρίς την αύξηση του 25% ό πίνακας παρουσίασε την έξξη κατανομή:

	'Ανδρες	Γυναίκες
10 - 24 χρόνων	91	106
25 - 44 »	128	155
45 - 64 »	101	115
65 και πάνω	30	42
Σύνολο	350	418

'Από την έρευνα θα έπισημανθούν στο άρθρο αυτό όρισμένα στοιχεία, που όπωσδήποτε ίσχύουν και σήμερα και που μπορεί να άποτελέσουν τη βάση για μελλοντικές έρευνες στον τομέα αυτό.

συγκριτικά οικονομικά στοιχεία των 'Αθηναίων κατόχων και μη κατόχων συσκευών τηλεόρασης

'Η σύγκριση άνάμεσα στους κατόχους και τους μη κατόχους συσκευών τηλεόρασης κατά τον πρώτο καιρό της εισόδου της τηλεόρασης στην κοινωνική ζωή μιάς κοινότητας, έπιτρέπει την έξαγωγή χρησίμων συμπερασμάτων για τη συμπεριφορά των ανθρώπων.

Παλιότερα, κυρίως στη δεκαετία του 1950, στην έποχή δηλαδή της άναπτύξεως της έρευνας της τηλεόρασης, όί έρευνητές έλάμβαναν υπόψη τις δύο ομάδες, κατόχων και μη, και απέιδιαν στην έπίδραση της τηλεόρασης τις διαφορές που παρατηρούσαν στον τρόπο ζωής και τη συμπεριφορά των ανθρώπων.¹

Σοβαρό μειονέκτημα στην περίπτωση αυτή ήταν το γεγονός ότι δέν λαμβάνονταν υπόψη προϋπάρχουσες βασικές διαφορές άνάμεσα στους κατόχους και μη. Αυτές θα έδιναν κάποια έξήγηση για τη διάθεση των ανθρώπων άπέναντι στο νέο μέσο έπικοινωνίας και για το «ποιον» εκείνων που έσπευσαν να άγοράσουν συσκευή τηλεόρασης τον πρώτο χρόνο της έμφανισέας της στην κοινότητα.

Το «ποιον» των ανθρώπων που άρνούνται να άγοράσουν συσκευή τηλεόρασης, όταν αυτή έχει διαδοθεί σ' όλες τις τάξεις του πληθυσμού της χώρας, έχει έπίσης μεγάλη σημασία για την έρευνα ιδίως άν αυτό συνδυασθεί με μεταβλητές, όπως όί πολιτικές, θρησκευτικές κ.ά. πεποιθήσεις της ομάδας αυτής των ανθρώπων, ό βαθμός συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή, κτλ.

Κατά τα πρώτα χρόνια της εισόδου της σε μιά κοινότητα ή τηλεόραση ήταν «έμβλημα» της ύψηλης κοινωνικής θέσεως του κατόχου της. Και για τον λόγο αυτό άκριβώς παρατηρήθηκε σε όρισμένες κοινωνίες το φαινόμενο να προμηθεούνται όί πτωχές κοινωνικές ομάδες συσκευές τηλεόρασης κατά την πρώτη άκόμη περίοδο της εισόδου του μέσου στην κοινωνία τους μολονότι στερούντο άλλων βα-

1. William A. Belson, *The Impact of Television*, London, 1968, σ. 242.

σικὸν ἀγαθῶν.¹ Σὲ ὀρισμένες μάλιστα περιπτώσεις τοποθετεῖτο ἡ κεραία στὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ πρὶν ἀγοραστῆ ἢ συσκευῆ.² Γενικά ὅμως ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς οἰκογένειας στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἔχει ἐπηρεάσει τὴν ἀπόφασιν τῶν μελῶν τῆς νὰ ἀγοράσουν ἢ ὄχι συσκευὴ τηλεόρασεως.³

Στὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ σύγκρισιν οἰκονομικῶν δεδομένων ἀνάμεσα στοὺς κατόχους καὶ μὴ θὰ μπορούσε νὰ ἐπαληθεύσει ἢ νὰ καταρρίψει ἓνα ἀρκετὰ διαδεδομένο μῦθος: ὅτι οἱ πτωχοὶ ὅσο καὶ νὰ στεροῦνται πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα ἀγαθὰ, πρῶτοι ἔσπευσαν νὰ ἀγοράσουν τηλεόρασιν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Μηνιαῖο εἰσόδημα νοικοκυριῶν τοῦ δείγματος

Ἔγος εἰσοδήματος	Ἀριθμὸς τηλεθεατῶν κατόχων	%	Ἀριθμὸς μὴ κατόχων	%
Κάτω τῶν 1500 δρχ.	5	0,6	19	2,2
1.501 - 3.000	37	4,2	127	14,4
3.001 - 5.000	147	16,7	203	23,1
5.001 - 7.000	187	21,2	208	23,6
7.001 - 10.000	232	26,3	154	17,5
10.001 - 20.000	223	25,3	147	16,7
20.001 καὶ ἄνω	50	5,7	22	2,5
χωρὶς ἀπάντησι	80	ἔλλειπει	81	ἔλλειπει
	961	100,0*	961	100,0*

* Τὸ ποσοστὸ ἀναφέρεται στὸν πραγματικὸ ἀριθμὸ ὄσων ἀπάντησαν.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν πίνακα 1, στὴν κατηγορίαν τῶν κατόχων, ὅσοι ἔχουν εἰσόδημα μεγαλύτερο ἀπὸ 7.000 μηνιαῖος ὑπερτεροῦν σὲ ποσοστὸ (57,3%) ἀπὸ ἐκεῖνους τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα εἶναι κάτω τῶν 7.000 μηνιαῖος (42,7%). Ἀντίθετα, στὴν κατηγορίαν τῶν μὴ κατόχων, ὅσοι ἔχουν εἰσόδημα κάτω τῶν 7.000 μηνιαῖος ὑπερτεροῦν σημαντικὰ (63,3%) ἀπὸ ἐκεῖνους ποὺ ὑπερβαίνουν αὐτὸ τὸ ποσὸ (36,7%).

Ἀπὸ τὴ σύγκρισιν τῶν ποσοστῶν τῶν δύο κατηγοριῶν προκύπτει ὅτι στὰ χαμηλὰ εἰσοδήματα (ἔως 5.000) οἱ κάτοχοι εἶναι πολὺ λιγότεροι (21,5%) ἀπὸ τοὺς μὴ κατόχους (39,7%). Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δύο κατηγορίες μειώνεται στὸ ἐπίπεδο 5.001-7.000. Ἀπὸ τὸ ὕψος ὅμως τοῦ μηνιαίου εἰσοδήματος τῶν 7.001 καὶ πάνω, ἡ σειρὰ ἀντιστρέφεται καὶ οἱ κάτοχοι ὑπερτεροῦν κατὰ πολλὰς μοῦνδες (57,3%) τῶν μὴ κατόχων.

1. Leo Bogart, «Audience», *International Encyclopedia of the Social Sciences*, τ. 3, σ. 72· Reo M. Christenson, Robert O. McWilliams, *Voice of the People: Readings in Public Opinion and Propaganda*, New York, 1967, σ. 159.

2. Melvin L. DeFleur, *Theories of Mass Communication*, New York, 1970, σ. 69-70.

3. Leo Bogart, *The Age of Television*, New York, 1972, σ. 13· William Belson, *The Impact of Television*, σ. 220· Delruell-Vosswinkel, Nicole et Coenen Jacques, *Télévision et famille en milieu urbain*, Bruxelles, 1965, σ. 17.

Ὅπως ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὴν ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὸ μηνιαῖο εἰσόδημα τοῦ νοικοκυριοῦ, ὅσοι ἔσπευσαν νὰ ἀγοράσουν TV τὰ πρῶτα χρόνια τῆς εἰσοδῶν τῆς στὴν ἀθηναϊκὴ ζωὴ εἶχαν κάποια οἰκονομικὴ ἄνεση. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ καὶ ἀπὸ ὀρισμένα τεκμήρια, ὅπως τὰ ηλεκτρικὰ εἶδη οἰκιακῆς χρήσεως καὶ τὸ αὐτοκίνητο ἢ μοτοσακὸ τοῦ τυχόν διέθεταν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1. Εἶδη οἰκιακῆς χρήσεως στὰ νοικοκυριά τοῦ δείγματος

Εἶδος	Κάτοχοι	Μὴ κάτοχοι
ἠλεκτρικὸ σίδερο	956 (99,5%)	918 (95,6%)
ἠλεκτρικὸ ψυγεῖο	953 (99,2%)	846 (88,0%)
ραδιόφωνο ἢ τρανζίστορ	936 (97,4%)	920 (95,8%)
ἠλεκτρικὴ κουζίνα μὲ φούρνο	844 (87,8%)	602 (62,7%)
πλυντήριο ρούχων	588 (61,2%)	306 (31,9%)
ἠλεκτρικὴ ἔνρυστικὴ μηχανὴ	450 (46,8%)	308 (32,1%)
ἠλεκτρικὸ μίξερ	450 (46,8%)	230 (24,0%)
ἠλεκτρικὴ σκούπα	365 (38,0%)	161 (16,8%)
σεσουάρ-στεγνωτήρας μαλλιών	327 (34,0%)	212 (22,1%)
ἠλεκτρικὸ ρολοὶ	141 (14,7%)	80 (8,3%)
στεγνωτήρας ρούχων	127 (13,2%)	50 (5,2%)
πλυντήριο πιάτων	38 (4,0%)	17 (1,8%)

Ἀπὸ τὸν πίνακα 1.1 γίνεται φανερό ὅτι οἱ κάτοχοι συσκευῶν τηλεόρασεως ὑπερτεροῦν καὶ ὡς πρὸς τὴν κατοχὴ εἰδῶν οἰκιακῆς χρήσεως καὶ ἰδίως τῶν χαρακτηριζομένων ὡς πολυτελῶν. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀκόμη ἐνισχυτικὸ στοιχεῖο τῆς ἀπόψεως ὅτι οἱ κάτοχοι παρουσιάζουν οἰκονομικὴ εὐρωστία σὲ σύγκρισιν μὲ τοὺς μὴ κατόχους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2. Αὐτοκίνητα ἢ μοτοσακὸ στὰ νοικοκυριά τοῦ δείγματος

	Κάτοχοι	Μὴ κάτοχοι
οὔτε τὸ ἓνα, οὔτε τὸ ἄλλο	553 (57,6%)	763 (79,7%)
αὐτοκίνητο μόνον	365 (38,0%)	171 (17,9%)
μοτοσακὸ μόνον	34 (3,5%)	18 (1,9%)
καὶ τὰ δύο	8 (0,8%)	5 (0,5%)
χωρὶς ἀπάντησι	1	4
Σύνολο	961 (99,9%) ¹	961(100,0%) ¹

1. Τὸ ποσοστὸ ἀναφέρεται σὲ 960 καὶ 957 περιπτώσεις ἀντιστοίχως.

Ἐφ' ὅσον τὰ ιδιόκτητα μηχανοκίνητα μέσα συγκοινωνίας (ἰδίως τὸ αὐτοκίνητο) θεωροῦνται στὴν Ἑλλάδα εἶδη πολυτελείας καὶ ἐπομένως τεκμήρια οἰκονομικῆς ἀνέσεως, ἡ ὑπεροχὴ τῶν κατόχων (42,3%) σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἔναντι τῶν μὴ (20,3%) εἶναι μὴ ἀκόμη ἀποδείξις ὅτι οἱ κάτοχοι οὐ συσκευῶν τηλεόρασεως, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐμφανισθεῖς τῆς στὴν κοινωνία τῆς Ἀθήνας, ἦταν οἰκονομικὰ ἰσχυρότεροι ἀπὸ τοὺς μὴ κατόχους.

“Όπως απέδειξε η έρευνα αυτή, η TV πρωτομπίκε στα οικονομικώς εύροστα αθηναϊκά νοικοκυριά. Ή διαπίστωση αυτή διαψεύδει τὸ μύθο ὅτι οἱ πτωχοὶ προτιμοῦν νὰ μὴ φᾶνε, ἀλλὰ νὰ ἀγοράσουν TV.

οἱ προτιμήσεις τῶν 'Αθηναίων τηλεθεατῶν γιὰ τὶς κατηγορίες (εἶδη) προγραμμάτων

Οἱ τυχόν διαφορὲς στὶς προτιμήσεις κατόχων καὶ μὴ γιὰ τὶς διαφορὲς κατηγορίες (εἶδη) προγραμμάτων μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἐξαγωγή ἐνδιαφερόντων συμπερασμάτων σχετικὰ μὲ τὴν πιθανὴ ἐπίδραση τῆς τηλεδράσεως στοὺς 'Αθηναίους τηλεθεατῆς.

Ὁ χαρακτηρισμὸς μιᾶς κινηματογραφικῆς ταινίας ἢ ἐνὸς προγράμματος τηλεδράσεως μὲ μιὰ συγκεκριμένη ὄνομασία, ὅπως π.χ. ἀστυνομικό, μουσικό κτλ., δείχνει ὅτι τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἢ ἡ ταινία ἔχει ταξινομηθεῖ σὲ μιὰ ὑπάρχουσα ἤδη κατηγορία τοῦ γνωστικοῦ συστήματος τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ χαρακτηριστικὰ δομικὰ στοιχεῖα κάθε κατηγορίας συνθέτουν τὴ μορφή της, ἢ ὁποία μεταφέρει στοὺς ἀνθρώπους κάποια βασικὴ πληροφορία κατανοητὴ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν ἤδη φθάσει στὸ ἐπίπεδο κατανοήσεως αὐτῆς τῆς μορφῆς. Ἡ συγκεκριμένη μορφή γεννᾷ ὀρισμένα συναισθήματα καὶ προετοιμάζει κατ'ἀλλήληλὰ τὸ ἄτομο γιὰ νὰ πάρει τὴ στάση πού πρέπει. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐνὸς ἔργου π.χ. ὡς ἀστυνομικοῦ ἢ κωμωδίας ἢ γουέστερν δημιουργεῖ διάφορα «κατ' εἶδος» συναισθήματα καὶ διαφορετικὴ διάθεση ἀντιμετωπίσεώς του ἀπὸ τὸ ἄτομο πού, ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι, προετοιμάζει τὸν κατ'ἀλλήληλο μηχανισμό ἄμυνας ἀλλὰ, γενικότερα, καὶ ἐπικοινωνίας.

Τὸ εἰδικὸ κοινωνικὸ σύστημα στὸ ὁποῖο τὸ ἄτομο ἀνήκει, ἢ προϋπάρχουσα ἐμπειρία ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπάρχουσες ἀνάγκες του ἐπηρεάζουν τὴν κλίμακα τῶν προτιμήσεών του γιὰ τὰ τηλεοπτικὰ εἶδη (κατηγορίες) προγραμμάτων.

Οἱ προτιμήσεις δὲν συμπιέτουν κατ' ἀνάγκη μὲ τὴν πραγματικὴ συνήθεια τῶν τηλεθεατῶν νὰ παρακολουθοῦν τὰ εἰδικὰ προγράμματα πού κατατάσσονται σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς προτιμώμενες κατηγορίες (εἶδη προγραμμάτων). Πολλὲς ἔρευνες ἔχουν ἀποδείξει ὅτι τὶς περισσότερες φορὲς ὑπάρχουν διαφορὲς ἀνάμεσα σὲ ἐκεῖνα πού οἱ ἐρωτώμενοι λένε ὅτι προτιμοῦν νὰ βλέπουν καὶ σὲ ὅσα πράγματι βλέπουν.

Οἱ διαφορὲς ὀφείλονται σὲ πολλοὺς λόγους, ὅπως π.χ. στὴν ἐλξη πού ἀσκει στοὺς τηλεθεατῆς ἓνα εἰδικὸ πρόγραμμα, στὴν ὥρα παρουσιάσεώς του κτλ. Οἱ διαφορὲς μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν καὶ στὸν τρόπο ταξινομήσεως τῶν εἰδῶν προγραμμάτων, ὅπως αὐτὰ προβάλλονται ἀπὸ τὸν ἐρευνητὴ στὸν ἐρωτώμενο τηλεθεατῆ. Αὐτὸ βέβαια εἶναι ἓνα γενικότερο πρόβλημα πού δημιουργεῖται μερικῶς ἀπὸ

τὴ μέθοδο τῆς ἔρευνας μὲ ἐρωτηματολόγιο. Οἱ κατηγορίες πού χρησιμοποιεῖ ὁ ἐρευνητῆς στὸ ἐρωτηματολόγιο δὲν συμπίπτουν πάντοτε μὲ τὶς κατηγορίες πού ἔχουν σχηματιστεῖ στὸ νοῦ τῶν τηλεθεατῶν. Ἀλλεπάλληλες ἔρευνες γιὰ νὰ διορθωθοῦν τὰ σφάλματα καὶ γιὰ νὰ ἀνευρεθεῖ τὸ καλύτερο δυνατὸ πλαίσιο κατηγοριῶν ταξινομήσεως, εἶναι δαπανηρὲς ἀλλὰ καὶ δύσκολες στὴν περίπτωση πού τὸ δείγμα λαμβάνεται τυχαῖα ἀπὸ μεγάλο πληθυσμὸ.

Στὴ συγκεκριμένη ἔρευνα τῶν 'Αθηναίων τηλεθεατῶν οἱ προτιμήσεις τῶν κατόχων καὶ τῶν μὴ κατόχων συσκευῶν TV παρουσιάζονται στοὺς πίνακες 2 καὶ 2.1.

Οἱ πίνακες δείχνουν τὶς προτιμήσεις τοῦ τηλεοπτικοῦ κοινοῦ κατόχων καὶ μὴ κατόχων συσκευῶν τηλεδράσεως γιὰ ὀρισμένα εἶδη (κατηγορίες) τηλεοπτικῶν προγραμμάτων. Ὁ ἐρωτώμενος εἰχε τὴν εὐχέρεια νὰ συγκεκριμενοποιήσει τὴν προτίμησή του χρησιμοποιώντας μιὰ κλίμακα μὲ τρεῖς βαθμίδες «ἀρέσει-ἐν μέρει-δὲν ἀρέσει».

Ἡ σειρά προτιμήσεως τῶν κατόχων (πίνακας 2) μὲ πρῶτα τὰ θεατρικὰ καὶ τὶς κωμωδίες καὶ τελευταῖα τὰ προγράμματα κλασικῆς μουσικῆς καὶ τὰ παιδικὰ, ὅπως διαμορφώθηκε στὴ στήλη «ἀρέσει», παρουσιάζει μιὰ μικρὴ ἀλλαγὴ στὴ στήλη τῶν μέσων ὁρῶν. Οἱ μέσοι ὁροὶ ἔχουν ὑπολογιστεῖ μὲ βάση μιὰ κλίμακα ἀπὸ τὸ 0 (δὲν ἀρέσει) μέχρι τὸ δέκα (ἀρέσει). Σύμφωνα μὲ τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ τὰ ἐπιστημονικὰ προγράμματα παραχωροῦν τὴ θέση τους στὰ προγράμματα ἐλαφρᾶς μουσικῆς-ἐπιθεωρήσεων. Τὰ θεατρικὰ βρισκονται στὴν πρώτη σειρά προτιμήσεως τῶν 'Αγγλῶν, 'Αμερικανῶν καὶ Γάλλων* τηλεθεατῶν.

Οἱ μὴ κάτοχοι συσκευῶν TV τηλεθεατῆς συμπιέτουν βασικὰ στὶς προτιμήσεις τους μὲ τοὺς κατόχους στὰ τέσσερα πρῶτα καὶ στὰ τέσσερα τελευταῖα εἶδη προγραμμάτων. Ἡ ταύτιση αὐτὴ τῶν ἀπόψεων ἴσως ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι τὰ μὲν πρῶτα εἶδη ἀπευθύνονται σὲ περισσότερες ὁμάδες τηλεθεατῶν, ἐνῶ τὰ τελευταῖα σὲ εἰδικὲς κατηγορίες ἀτόμων. Διαφορὲς στὶς προτιμήσεις ἀνάμεσα στοὺς κατόχους καὶ μὴ, στὴ στήλη «ἀρέσει», παρουσιάζει ἢ μέση ὁμάδα τῶν εἰδῶν προγραμμάτων. Αὐτὸ ἀπὸ μιὰ ἄποψη μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὸ ὅτι τὰ εἶδη αὐτὰ εἶναι πιὸ δύσκολο νὰ ταξινομηθοῦν σὲ ὀρισμένες κατηγορίες, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὴν εὐρύτητα τῶν πρῶτων οὔτε καὶ τὰ αὐστηρὰ ὀρικὰ πλαίσια τῆς τελευταίας ὁμάδας. Οἱ μὴ κάτοχοι εἶναι εὐκαιριακοὶ τηλεθεατῆς καὶ ἐπομένως δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ συλλάβουν ἐντελῶς τὸ πλαίσιο στὸ ὁποῖο κατατάσσονται τὰ εἶδη προγραμμάτων.

* Ἀρκετὲς ἀλλαγὲς στὴν σειρά κατατάξεως τοῦ προ-

1. Gary Steiner, *The People Look at Television*, New York, 1963· BBC, *The Public and the Programmes*, London, 1959.

2. M. Soffre Dumajedier, Aline Ripert, «Télévision et Loisirs» στὸ *La Télévision*, XXVIII semaine sociale universitaire du 21 au 26 mars 1960, Bruxelles.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Προτιμήσεις Ἀθηναίων τηλεθεατῶν σὲ συγκεκριμένο εἶδος τηλεοπτικῶν προγραμμάτων

Κάτοχοι

Εἶδος προγράμματος	Βαθμὸς προτιμήσεως			Ἀριθμὸς περιπτώσεων	— X
	Ἀρέσει	Ἐν μέρει	Δὲν ἀρέσει		
1. Θεατρικά	717	138	104	959	8,2
2. Κωμωδίες	687	152	118	957	7,9
3. Ἀστυνομικά	660	144	154	958	7,6
4. Μορφωτικά	650	148	160	958	7,5
5. Ταινίες μεγάλου μήκους	640	160	158	958	7,5
6. Εἰδήσεις - Σχόλια	632	140	185	957	7,3
7. Ἐπιστημονικά	591	161	206	958	7,0
8. Ἐλαφρά μουσική - Ἐπιθεώρηση	586	205	165	956	7,2
9. Πολεμικά	579	146	233	958	6,8
10. Σπὸρ	562	159	237	958	6,7
11. Γουέστερνεζ	527	164	268	959	6,3
12. Γενικὲς πληροφορίες - ντοκυμανταίρ	487	244	227	958	6,3
13. Ἐκπομπὲς «Κουίζ» - Παιχνίδια	478	229	251	958	6,2
14. Γιὰ τὴ γυναίκα	388	122	450	960	4,7
15. Κλασικὴ μουσικὴ	309	169	481	959	4,1
16. Παιδικά	286	156	516	958	3,8

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1. Προτιμήσεις Ἀθηναίων τηλεθεατῶν σὲ συγκεκριμένο εἶδος τηλεοπτικῶν προγραμμάτων

Μὴ κάτοχοι

Εἶδος προγράμματος	Βαθμὸς προτιμήσεως			Ἀριθμὸς* περιπτώσεων	— X
	Ἀρέσει	Ἐν μέρει	Δὲν ἀρέσει		
1. Θεατρικά	544	92	69	705	8,3
2. Κωμωδίες	500	152	104	706	7,8
3. Μορφωτικά	476	95	134	705	7,4
4. Ἀστυνομικά	460	104	144	708	7,2
5. Σπὸρ	442	96	171	709	6,9
6. Ἐλαφρά μουσικὴ - Ἐπιθεώρηση	434	129	144	707	7,0
7. Πολεμικά	424	86	198	708	6,6
8. Εἰδήσεις - Σχόλια	421	135	151	707	6,9
9. Ἐπιστημονικά	417	130	159	706	6,8
10. Ταινίες μεγάλου μήκους	412	118	175	705	6,7
11. Γενικὲς πληροφορίες - ντοκυμανταίρ	341	174	189	704	6,0
12. Γουέστερνεζ	335	104	267	706	5,5
13. Κουίζ - Παιχνίδια	328	157	218	703	5,8
14. Γιὰ τὴ γυναίκα	280	64	359	703	4,4
15. Κλασικὴ μουσικὴ	266	106	333	705	4,5
16. Παιδικά	198	110	397	705	3,6

* Ὅσοι δήλωσαν ὅτι δὲν παρακολουθοῦν TV ἐξαιρέθηκαν ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ πληθυσμὸ τοῦ δείγματος.

γράμματος παρατηροῦνται στὴ στήλη τῶν μέσων ὄρων τῶν μὴ κατόχων. Οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς παρατηροῦνται στὴ μέση ομάδα. Μὲ τὶς ἀλλαγὲς (διορθώσεις) αὐτὲς ὁ πίνακας τῶν μὴ κατόχων πλησιάζει περισσότερο τὸν πίνακα τῶν κατόχων.

Οἱ ὁμοιότητες αὐτὲς μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν στὸ συμπέρασμα ὅτι, τουλάχιστον ἕως τὸ χρονοῦ ποῦ ἔγινε ἡ ἔρευνα, ἡ τηλεόραση δὲν εἶχε προλάβει νὰ ἀλλάξει τὸ λογικοαισθητικὸ σύστημα τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖο εἶχε διαμορφωθεῖ ἀπὸ ἄλλους φορεῖς,

κυρίως τὸν κινηματογράφο. Μιὰ μελλοντικὴ ἔρευνα ἴσως ὀδηγήσει σὲ πιὸ σαφῆ συμπεράσματα ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχει μιὰ βάση συγκρίσεως.

Πρὸς τὸ παρὸν πολὺ πιὸ ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν προτιμήσεων τῶν εἰδῶν προγραμμάτων μὲ τὶς πραγματικὲς τηλεοπτικὲς συνήθειες, ἰδίως στὸν τομέα τῆς ἀκαταλληλότητας προγραμμάτων γιὰ παιδιὰ. Αὐτὸ εἶναι πάντα ἓνα καυτὸ θέμα ποῦ ἐνδιαφέρει τὴν κοινωνία στὸ σύνολό της.

προγράμματα ἀκατάλληλα γὰ παιδιὰ

Ἐνα τηλεοπτικὸ πρόγραμμα ποὺ θεωρεῖται ἀκατάλληλο, δὲν δημιουργεῖ, μὲ τὴ διατήρησή του σ' ἓνα τηλεοπτικὸ σταθμὸ, προβλήματα σοβαρὰ σὲ μιὰ κοινωνία στὴν ὁποία τὸ λογικοαισθητικὸ σύστημα ἔχει ἐπικρατήσει, ὅπως εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ λογικοαισθητικοῦ συστήματος τῶν ἐνηλίκων.

Πολλὲς φορὲς οἱ ἀντιδράσεις γὰ ἓνα πρόγραμμα ποὺ δὲν ἱκανοποιεῖ τὰ λογικοαισθητικὰ κριτήρια μιᾶς ομάδας, ἢ ὁποία δὲν συμφωνεῖ μὲ τοὺς κανόνες τοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος τῆς ἐνδύτερης κοινωνίας, ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ «κόψιμο» τοῦ προγράμματος αὐτοῦ. Συχνὰ ὅμως οἱ ἀντιδράσεις αὐτὲς ἀγνοοῦνται ὁλοσχερῶς.

Πρόβλημα σοβαρὸ δημιουργεῖται γὰ τὸ κοινωνικὸ σύστημα, ὅταν ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι ὀρισμένα προγράμματα ἐπηρεάζουν ἐκείνη τὴν ομάδα τῆς κοινωνίας ποὺ βρίσκεται στὸ στάδιο τῆς κοινωνικοποιήσεως, δηλαδὴ τὰ παιδιὰ. Τὸ θέμα τῆς κοινωνικοποιήσεως τῶν νέων, μὲ τὴν ἔννοια τῆς εἰσόδου τους στὸν κόσμον στὸν ὁποῖο οἱ ἐνήλικοι κυριαρχοῦν, ἔχει τὶς ρίζες του στὸν τρόπο ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται τὴν ἱεράρχηση τῆς κοινωνίας τους. Οἱ ἐπιστήμονες κατέγραψαν τὶς ἀντιδράσεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ δημιουργήσαν παραδόσεις καὶ τελετουργικὰ, μέσα ἀπὸ τὸ ὅποιο διέρχονται τὰ μέλη τῆς κοινωνίας κατὰ τὴ διαδικασία τῆς κοινωνικοποιήσεώς τους, δηλαδὴ τῆς ἐκμάθησής τους τῶν κανόνων ποὺ τὴ διέπουν.

Τόσο οἱ παραδόσεις ὅσο καὶ τὸ τελετουργικὸ θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὡς μέσα διατηρήσεως καὶ μεταδόσεως ἀπὸ τὴ μιὰ γενιὰ στὴν ἄλλη τῶν βασικῶν ἀρχῶν γνώσεως, κατανόησεως καὶ ἀντιλήψεως τῆς κοινωνίας τους.

Ἡ ἀντίδραση τοῦ κοινοῦ πρὸς κάθε τι ποὺ θεωρεῖται ἐμπόδιο στὴ διαδικασία κοινωνικοποιήσεως τῶν νέων μελῶν τῆς κοινωνίας, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχές τῆς, εἶναι συνήθως μεγάλη. Κατὰ καιροὺς οἱ ἐνήλικοι ἀπέδωσαν τὴ συμπεριφορὰ τῶν νέων, ποὺ ἀποκλίνει ἀπὸ τοὺς παραδεκτοὺς κανόνες, στὴν κακὴ ἐπίδραση ὀρισμένων βιβλίων, περιοδικῶν, ἐφημερίδων, τοῦ κινηματογράφου καὶ τελευταίᾳ τῆς τηλεοράσεως. Σ' αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ διαβλέπει κανεὶς μιὰ προσπάθεια μεταδόσεως, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ρητορικῆς τοῦ «ἀποδιοπομπαίου τράγου», σὲ ἄλλους παράγοντες τῶν εὐθυνῶν τῶν γονέων.

Τὴν ἀνησυχία αὐτὴ τῶν ἐνηλίκων ἔχουν ἐκφράσει γονεῖς μὲ τοὺς συλλόγους τους ἢ καὶ μεμονωμένα άτομα, παιδαγωγοί, ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες κτλ., ποὺ θεωροῦν ἐπιβλαβὴ κυρίως τὰ προγράμματα μὲ σκηνὲς βίας καὶ σέξ.

Τὸ καντὸ αὐτὸ κοινωνικὸ πρόβλημα ἀπασχόλησε καὶ τοὺς «κατ' ἐξοχίην» μελετητῆς τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, τοὺς κοινωνικοὺς ἐπιστήμονες διαφόρων εἰδικότητων. Τὸ βασικὸ θέμα τῆς ἐρευνᾶς τους

εἶναι οἱ τυχόν ἐπιδράσεις τῶν προγραμμάτων, ποὺ περιλαμβάνουν σκηνὲς βίας, στὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν παιδιῶν καὶ ἡ δημιουργία προτύπων συμπεριφορᾶς.

Οἱ θεωρητικὲς ἀπόψεις, οἱ ἐμπειρικὲς ἐρευνες καὶ οἱ ἐργαστηριακὲς ἐργασίες μὲ θέμα τὴν ἐπίδραση τῶν προγραμμάτων αὐτῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὀρισμένη ὑπόθεση ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐλέγξουν, κατατάσσονται σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο κατηγορίες: I ἀποδοχὴ τῆς ἐπιδράσεως, II ἀμφιβολίες γὰ τὴ δυνατότητα ἐπιδράσεως. Ἡ ἀλήθεια, ὅπως φαίνεται, βρίσκεται ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς ἀπόψεις.¹ Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἔγινε πρόσφατα μὲ μιὰ σειρά ἐρευνῶν ποὺ κόστισαν ἕνα ἑκατομμύριον δολλάρια καὶ τῶν ὁποίων τὰ συνοπτικὰ συμπεράσματα ἀνακοινώθηκαν τὸ 1972. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε τὴν ἐποπτεία τοῦ ὅλου ἔργου δὲν μπόρεσε νὰ καταλήξει σὲ σαφὴ συμπεράσματα, καὶ γι' αὐτὸ εἰσηγήθηκε τὴ συνέχιση τῆς μελέτης τοῦ ἀκανθόδου αὐτοῦ θέματος.²

Ἡ φιλοσοφία ποὺ διέπει τὸν κοινὸ ἄνθρωπον σχετικὰ μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἰδέας τῆς ἐπιδράσεως τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας ἔχει τὴ θεωρητικὴ τῆς βάσιμ σὲ ἰδέες σχετικὲς μὲ τὴ σπουδαιότητα τῶν ἀξιῶν τῆς ἐμπειρίας, τῆς γνώσεως, τῆς ἐξουσίας, τῆς ἔννομης τάξεως καὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς ἱκανοποιήσεως.

Ἀπὸ τὶς ἴδιες ἰδέες εἶναι ἐπηρεασμένοι καὶ οἱ κοινωνικοὶ ἐπιστήμονες. Οἱ ἀπόψεις γὰ τὴν κοινωνία τῶν νέων ὄχι σὰν ὑποσύστημα ἀλλὰ σὰν ἰδιαίτερη κοινωνικὴ τάξη, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀκόμη τὴν ἐμπειρικὴ ἰποστήριξη, δὲν ἔχουν ἐπηρεάσει τὴ θεωρητικὴν βάσιμ τῶν ἐργασιῶν ποὺ ἔχουν σὰν ἀντικείμενο μελέτης τὴν ἐπίδραση τῶν προγραμμάτων βίας στὰ παιδιὰ.

Τὸ ἴδιο πνεῦμα κυριαρχεῖ καὶ στὴν ἐρευνα τῶν Ἀθηναίων τηλεθεατῶν ποὺ ἐρωτήθηκαν ἂν κατὰ τὴ γνώμη τους ὑπάρχουν ἀκατάλληλα προγράμματα ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθοῦν.

1. Ἡ βιβλιογραφία ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς τηλεοράσεως στοὺς νέους εἶναι πλοῦσια. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε μερικὲς ἐργασίες ποὺ ἐκφράζουν καὶ τὶς δύο ἀντίθετες ἀπόψεις: Alberta Siegel, «The Influence of Violence in the Mass Media upon Children's Role Expectations», *Child Development*, 29, 1958, 35-56· Wilbur Schramm, Jack Lyle, Edwin B. Parker, *Television in the Lives of Our Children*, Stanford, 1961· Eleanor E. Maccoby, «Effects of the Mass Media», *Review of Child Development Research*, τόμος 1, M. L. Hoffman (eds), New York, 1964, σ. 323-348· Otto N. Larsen (ed.), *Violence and the Mass Media*, New York, 1968· J. D. Halloran, R. L. Brown, D. C. Chaney, *Television and Delinquency*, Leicester, 1970· Patricia M. Edgar, Donald E. Edgar, «Television Violence and Socialization Theory», *Public Opinion Quarterly*, 35, 1971-72, 608-612· Cladys Engel Lang, Kurt Lang, «Some Pertinent Questions on Collective Violence and the News Media», *Journal of Social Issues*, 28, 1972(1), 93-110· N. D. Loizos, «L'influence de la violence télévisée sur la jeunesse», *Ἐπιθεώρησις Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, 15-16, 1973, 30-42.

2. Leo Bogart, *The Age of Television*, New York, 1972, σ. XXXVI.

Ἄξιο προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς τηλεθεατῶν κατόχων καὶ μὴ κατόχων συσκευῶν τηλεόρασης, τῆς τάξεως τοῦ 50% περίπου τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος, δέχεται ὅτι τὰ προβαλλόμενα προγράμματα εἶναι κατάλληλα γιὰ τὰ παιδιά.

Αὐτὴ ἡ διαπίστωση ἴσως ξενίσει. Ἡ ἔννοια ὁμῶς τοῦ κατάλληλου ἢ τοῦ ἀκατάλληλου ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ εἰδικὸ πολιτισμικὸ σύστημα τοῦ ἀτόμου. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ δείγματος τῆς ἔρευνας ἀποτελεῖται, ὅπως ἤδη τονίστηκε, ἀπὸ ὁμάδες διαφόρου συνθέσεως.

Τὸ ποσοστὸ 50% τῶν τηλεθεατῶν ποῦ θεωρεῖ τὰ προγράμματα αὐτὰ ἀκατάλληλα, εἶναι ὑψηλὸ, ἀν λάβουμε ὑπόψη ἀποτελέσματα ἐρευνῶν ποῦ ἔγιναν σ' ἄλλες χώρες. Π.χ. σὲ ἔρευνα ποῦ ἔγινε τὸ 1963 γιὰ τὴν Canadian Broadcasting Corporation, μόνον ὁ ἓνας στοὺς πέντε ἐρωτηθέντες θεώρησαν τὰ τηλεοπτικὰ προγράμματα ἐπιβλαβῆ γιὰ τὰ παιδιά. Σὲ ἀντίστοιχη ἔρευνα ποῦ ἔγινε τὸ 1966 στὶς ΗΠΑ

γιὰ λογαριασμὸ τῆς National Association of Broadcasters, τὰ ποσοστὰ ἐκείνων ποῦ ἔβρισκαν ὅτι τὰ τηλεοπτικὰ προγράμματα ἀσκοῦν κακὴ ἐπίδραση στὰ παιδιά ἔφθαναν στὰ 19%.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τοὺς βαθύτερους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους μὴ μεγάλη μερίδα τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ ἀποφάνθηκε ὅτι πρέπει νὰ καταργηθοῦν ὀρισμένα τηλεοπτικὰ προγράμματα, πρέπει νὰ γνωρίσουμε τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τους, ποῦ παρουσιάζονται στοὺς δύο ἐπόμενους πίνακες.

Μετὰ τὴν ἐξαίρεση αὐτῶν ποῦ δήλωσαν ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀκατάλληλα προγράμματα, ἡ σύνθεση τοῦ ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος ἀλλοιώθηκε. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν πινάκων 3 καὶ 3.1. Ὁ πρῶτος πίνακας δείχνει τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος, ἐνῶ ὁ δεύτερος τὴν κατὰστάση ὅπως διαμορφώθηκε.

Οἱ ἀδσομοιωσεις τῶν ποσοστῶν, ἀν καὶ δὲν εἶναι μεγάλες, εἶναι ἐνδεικτικὲς τῆς τάσεως καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν προσώπων ἀπὸ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἀναμένεται αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος

	Φύλο*		Ἡλικία*		Ἐπίπεδο ἐκπαίδευσως			Ἐπάγγελμα			Οἰκογενειακὴ κατὰσταση					
	Ἄνδρες	Γυναῖκες	10-19 χρόνων	20-34	35 καὶ πάνω	Δημοτικὸ	Γυμνάσιο	Πανεπιστήμιο	Μὴ ἐνεργοὶ	Ἐργάτες-Τεχνίτες	Ἐπαγγελματίες	Ἄγαμοι	Ἐγγαμοὶ	Διαζευγμένοι χῆροι		
Κάτοχοι	45,5	54,5	14,4	30,2	55,4	30,3	50,2	19,5	61,1	25,1	5,4	3,2	5,0	31,4	61,5	7,0
Μὴ κάτοχοι	45,6	54,4	11,6	35,0	53,5	35,2	42,8	22,0	54,6	31,4	6,3	2,8	4,7	39,4	50,9	9,7

* Τὰ ποσοστὰ τοῦ ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος, τὰ ἀναφερόμενα στὸ φύλο καὶ τὴν ἡλικία, εἶχαν καθορισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Στὸν πίνακα αὐτὸ ἔγινε σύμπτυξη τῶν κατηγοριῶν ἡλικίας καὶ ἐκπαίδευσως.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1. Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἐπιθυμοῦντων νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὰ ἀκατάλληλα γιὰ παιδιά προγράμματα

	Φύλο		Ἡλικία		Ἐπίπεδο ἐκπαίδευσως			Ἐπάγγελμα			Οἰκογενειακὴ κατὰσταση				
	Ἄνδρες	Γυναῖκες	10-19 χρόνων	20-34	35 καὶ πάνω	Δημοτικὸ	Γυμνάσιο	Πανεπιστήμιο	Μὴ ἐνεργοὶ	Ἐργάτες-Τεχνίτες	Ἐπαγγελματίες	Ἄγαμοι	Ἐγγαμοὶ	Διαζευγμένοι χῆροι	
Κάτοχοι	42,3	57,7	10,8	28,8	60,3	29,4	20,7	61,6	23,1	7,2	2,9	5,3	26,8	65,8	7,4 N=489
Μὴ κάτοχοι	44,6	55,3	11,0	39,5	49,4	31,0	41,8	27,1	54,8	30,5	6,8	3,9	37,8	52,0	10,1 N=354*

* Στὸν ἀριθμὸ αὐτὸ δὲν περιλαμβάνονται 249 ἄτομα ποῦ δήλωσαν ὅτι δὲν βλέπουν τηλεόραση.

Ἀπὸ τῆ μελέτῃ καὶ σύγκριση τῶν δύο πινάκων συνάγεται ὅτι στοὺς κατόχους οἱ μεταβλητὲς «ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης καὶ «ἐπάγγελμα» δὲν ἔχουν ἐπηρεαστεῖ σημαντικά· ἀντίθετα στὶς μεταβλητὲς «φύλο», «ἡλικία» καὶ «οἰκογενειακὴ κατάσταση» παρατηρεῖται ἀντίστοιχα αὐξησὴ ποσοστῶν στὶς γυναῖκες, στὰ ἄτομα πάνω ἀπὸ τὰ 35 καὶ στοὺς ἔγγαμους καὶ μείωσι τῶν ἀνδρῶν, τὰ νεαρὰ ἄτομα (10-19 χρόνων) καὶ τοὺς ἀγαμους.

Στοὺς μὴ κατόχους οἱ μεταβλητὲς ποὺ ἐπηρεάστηκαν εἶναι ἡ ἡλικία, τὸ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης καὶ ἡ οἰκογενειακὴ κατάσταση. Αὐξήσεις παρατηροῦνται στὰ ἄτομα ἡλικίας μετὰ 20 καὶ 34 χρόνων καὶ σὲ ὅσους ἔχουν πανεπιστημιακὴ ἐκπαίδευση. Ἐγγαμιοὶ καὶ χῆροι ἐπίσης παρουσιάζουν αὐξησὴ, ἀσήμαντη ὅμως. Καὶ ἀντίθετα, μείωσι παρατηρεῖται σὲ ἄτομα ἡλικίας πάνω ἀπὸ 35 καὶ σὲ ὅσους ἔχουν ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης δημοτικοῦ· μικρότερη εἶναι ἡ μείωσι στοὺς ἀγαμους.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση προκύπτουν δύο ἐρωτηματικὰ στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ δοθεῖ ἀπάντησι, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο. Τὸ πρῶτο εἶναι: γιατί ὁ μισὸς πληθυσμὸς τοῦ δείγματος θεωρεῖ κατὰλληλα τὰ προγράμματα. Τὸ δεύτερο ἀφορᾷ στὴν αἰτία τῆς διαφορᾶς ποὺ παρατηρήθηκε ἀνάμεσα στοὺς κατόχους καὶ μὴ.

Ἐφ' ὅσον, ὅπως ἀποδείχθηκε, δὲν ὑπάρχουν μεγάλες διαφορὲς μετὰ τῆς ομάδας ποὺ θεωρεῖ μερικὲς κατηγορίες τηλεοπτικῶν προγραμμάτων ἀκατάλληλες γιὰ παιδιὰ καὶ ἐκείνης ποὺ τὶς θεωρεῖ κατάλληλες ὡς πρὸς τὰ πέντε βασικὰ χαρακτηριστικά, πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν οἱ παράγοντες ποὺ συνέβαλαν στὴ δημιουργία αὐτῆς τῆς καταστάσεως.

Ἡ ποικιλία τῶν ομάδων μὲ διαφορετικὲς κοσμοθεωρίες ὅσοιςδήποτε ἔχει παῖξῃ σταν σημαντικό ρόλο· π.χ. ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε ὅτι οἱ ἐνήλικοι γενικὰ τείνουν νὰ δέχονται τὰ προγράμματα σάν ἀκατάλληλα καὶ οἱ νέοι σάν κατάλληλα. Ἄλλες διαφορὲς μπορεῖ νὰ ὀφείλονται σὲ παράγοντες, ὅπως ἔγγαμοι μὲ παιδιὰ μεγάλα ἢ χωρὶς παιδιὰ. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τῆς κατηγορίας αὐτῆς δὲν θεωροῦν τὸν κίνδυνον ἄμεσο, εἶναι πιθανὸ ὅτι δὲν ἐκφράζουν φόβους γιὰ τὴν ἐπιβλαβὴ ἐπίδραση μερικῶν προγραμμάτων στὰ παιδιὰ, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν τοὺς αἰσθάνονται. Οἱ ὄρες παρακολουθήσεως ἀπὸ πολλοὺς τηλεθεατῆς προγραμμάτων ποὺ δὲν εἶναι δυνατό νὰ χαρακτηριστοῦν ἀκατάλληλα εἶναι ἴσως μὴ ἄλλη αἰτία ποὺ μπορεῖ νὰ ἔρμηνεῖται τῆ γνώμη ὅσων θεωροῦν ὀρισμένα προγράμματα ἀκατάλληλα. Ἡ ἔμπειρία ποὺ ἔχει ἀποκτηθεῖ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, τὰ περιοδικὰ καὶ τὸν κινηματογράφο σχετικὰ μὲ τὴν καταλληλότητα ἢ μὴ ὀρισμένων εἰδῶν προγραμμάτων, εἶναι ἴσως ἄλλος ἓνας λόγος. Στὴ δημιουργία προτύπων μπορεῖ νὰ ἔχουν συμβάλει καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξι, ἡ σύνθεσι τῆς συντροφιάς, ἡ ποιότητα τῆς ἐκπαίδευσεως κτλ. Αὐτὲς ὅμως οἱ ὑποθέσεις πρέπει νὰ

ἐλεγχθοῦν γιὰ νὰ πιστοποιηθεῖ ἡ ἐγκυρότητά τους.

Οἱ ἐρωτηθέντες εἶχαν τὴν εὐχέρεια νὰ ὑποδείξουν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν προγραμμάτων, ποὺ προβάλλονται καὶ ἀπὸ τοὺς δύο τηλεοπτικοὺς σταθμοὺς, πέντε τουλάχιστον ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τους ἔπρεπε νὰ καταργηθοῦν ὡς ἐπιβλαβὴ γιὰ τὰ παιδιὰ. Ἀκόμη, εἶχαν τὸ δικαίωμα, ἂν δὲν μπορούσαν νὰ θυμηθοῦν συγκεκριμένα προγράμματα, νὰ ἀναφέρουν κατηγορίες προγραμμάτων. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα μὴ μεγάλη ομάδα—ἡ μεγαλύτερη ομάδα τῶν τηλεθεατῶν—νὰ δώσει κατηγορίες ἀντὶ γιὰ τίτλους συγκεκριμένων προγραμμάτων.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν προγραμμάτων ἦταν μεγάλος μὲ ἀναπόφευκτη μεγάλη διασπορά, τὰ δηλωθέντα προγράμματα ταξινομήθηκαν σὲ ὀρισμένα γνωστὰ εἶδη (κατηγορίες). Αὐτὴ ἡ ταξινομήσι συντελεῖ στὴ διερεύνησι τῆς διαθέσεως τῶν τηλεθεατῶν σχετικὰ μὲ τὰ εἶδη (κατηγορίες) προγραμμάτων καὶ ἐπομένως στὴν ἐξαγωγή συμπερασμάτων ἀντὶ γιὰ πιθανὰ αἰτία τῆς στάσεως καὶ διαθέσεως αὐτῆς.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πινακοποιήσεως αὐτῆς ἔχουν ὡς ἑξῆς:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Εἶδη ἀκατάλληλων προγραμμάτων

Εἶδη προγραμμάτων	Κάτοχοι	Μὴ κάτοχοι
Ἀστυνομικά	544	346
Γουέστερνες	188	154
Κατασκοπευτικά - περιπετειῶδη	103	73
Πολεμικά	87	83
Διάφορα ἄλλα	116	82

Οἱ ἀριθμοὶ δὲν ἀναφέρονται σὲ τηλεθεατῆς ἀλλὰ σὲ γνώμες τηλεθεατῶν, δεδομένου ὅτι ὁ ἐρωτώμενος μπορούσε νὰ δώσει πέντε πιθανὲς ἀπαντήσεις.

Τὰ εἶδη προγραμμάτων ποὺ ἀναφέρονται στὸν πίνακα περιέχουν σκηνὲς βίας. Ὅπως ἀποδεικνύεται, οἱ τηλεθεατῆς ἔχουν συνδέσει τὴν ἀκαταλληλότητα προγραμμάτων γιὰ παιδιὰ μὲ αὐτὰ εἰδικῶς τὰ εἶδη. Συνήθως ἀκατάλληλα προγράμματα γιὰ παιδιὰ θεωροῦνται ὅσα ἔχουν σκηνὲς βίας, σὲξ ἢ καὶ τὰ δύο. Οἱ Ἀθηναῖοι τηλεθεατῆς, μὲ ἐξαιρεσι μὴ ἐλάχιστη μειωσι, θεωροῦσαν τὴ βιαιότητα σάν βασικὸν λόγον ἀκαταλληλότητος. Αὐτὸ βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τηλεθεατῆς ἔχουν ἀναπτύξει μεγάλη ἀνοχή στὴν προβολὴ ἀπὸ τὴν τηλεόρασι σεξουαλικῶν σκηνῶν. Ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι δὲν ὑπάρχουν προγράμματα μὲ ἰδιαίτερα τολμηρὲς σεξουαλικὲς σκηνὲς, ἐπειδὴ οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὸν τηλεοπτικὸν προγραμματισμὸν, ὄντας βέβαιοι γιὰ τὴν ἀντίδρασι μὴς μεγάλης μερίδας τοῦ κοινοῦ, ἀποφεύγουν νὰ προβάλλουν προγράμματα ποὺ εἶναι δυνατό νὰ θεωρηθεῖ ὅτι προσβάλλουν τὰ «χρηστὰ ἤθη».

Εἶναι γνωστὸ ὅτι διεθνῶς ἡ τηλεόραση θεωρεῖται πρὸ συντηρητικῆ ἀπὸ τὸν κινηματογράφο. Τὸ γεγονός ὅτι ὁλόκληρη ἡ οἰκογένεια παρακολουθεῖ τὰ τηλεοπτικὰ προγράμματα ἔχει ὑποχρεώσει τοὺς υπεύθυνους σ' ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη νὰ ἐπιβάλλουν λογοκρισία στὸ περιεχόμενον τῶν προγραμμάτων, ἀπορρίπτοντας ὅσα θεωροῦν ἀκατάλληλα λόγῳ τῶν σεξουαλικῶν τους σκηνῶν.

Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ μισοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος, ποὺ ἔκρινε τὰ προγράμματα αὐτὰ ὡς ἀκατάλληλα, δημιουργεῖ ὀρισμένες ἀπορίες τις ὁποῖες δὲν μπορούμε εὐκόλα νὰ λύσουμε, γιατί δὲν διαπιστώθηκε ἀλληλεξάρτησις τῶν πέντε βασικῶν μεταβλητῶν πρὸς τὰ θεωρούμενα ὡς ἀκατάλληλα προγράμματα. Φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν ἄλλοι παράγοντες ποὺ ἐπέδρασαν στὴν ἀπόφασιν ἑνὸς μέρους τοῦ κοινοῦ νὰ δεχθῆι μερικὰ προγράμματα ὡς ἀκατάλληλα γιὰ παιδιὰ.

Τις περισσότερες ἀπορίες προκαλεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὰ θεωρούμενα ὡς ἀκατάλληλα εἶδη προγραμ-

μάτων ἔχουν καταλάβει θέσεις στὸ ἐπάνω μέρος τῆς κλίμακας τῶν προτιμήσεων τῶν Ἀθηναίων τηλεθεατῶν γιὰ δεκά ἔξι εἶδη προγραμμάτων. Αὐτὸ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιβεβαιωθῆι μερικῶς καὶ ἀπὸ τὰ συγκεκριμένα προγράμματα ποὺ οἱ κάτοχοι βλέπουν ἢ οἱ μὴ κάτοχοι θὰ ἠθελαν νὰ βλέπουν.

Οἱ κατάλογοι αὐτοὶ δὲν περιέχουν προγράμματα ποὺ γιὰ διαφόρους λόγους θεωρήθηκα ὅτι θὰ ἀλλοίωσαν τὸ ἀποτέλεσμα.

Οἱ πίνακες 5 καὶ 5.1 εἶναι ἐνδεικτικοὶ τῆς διαθέσεως μόνο τῶν τηλεθεατῶν. Ἡ ἀξία τους ὡς τεκμηρίου τῶν ἀντιθέσεων ποὺ παρουσιάζει ἡ συμπεριφορὰ τῶν τηλεθεατῶν εἶναι σχετικῆ. Καὶ αὐτὸ, γιατί δὲν λαμβάνονται ὑπόψη οὔτε ὁ χρόνος ποὺ διατίθεται ἀπὸ τὸ κοινὸ γιὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν προγραμμάτων οὔτε καὶ τὸ μέρος τοῦ τηλεοπτικοῦ προγράμματος ποὺ ὁ κάθε τηλεθεατῆς προτιμᾷ ἢ τοῦ εἶναι εὐκόλο νὰ παρακολουθεῖ. Δὲν λαμβάνεται ἐπίσης ὑπόψη ὁ χρόνος ποὺ ὀρίζεται γιὰ κάθε εἶδος προγράμματος. Ἐπὶ πλέον οἱ πίνακες φανερόνουν τις πραγματικὲς τηλεοπτικὲς συνήθειες ὁλόκληρου τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ δείγματος καὶ ὄχι μόνο ἐκείνων ποὺ θεώρησαν τὰ προγράμματα ὡς ἀκατάλληλα.

Παρ' ὅλες τὲς ἐπιφυλάξεις μας ποὺ ὀφείλονται στὴν παρεμβολὴ τῶν παραγόντων ποὺ ἤδη ἀναφέραμε, θὰ σημειώσουμε τὴν παρατηρούμενη διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ ἐπιθυμητὸ, ὅπως ἐκφράστηκε μὲ τὴν κλίμακα προτιμήσεως τῶν εἰδῶν (κατηγοριῶν) προγραμμάτων (πίνακες 2 καὶ 2.1), καὶ στὸ πραγματικὸ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς πίνακες 5 καὶ 5.1. Ἔτσι διαπιστώνεται ὅτι οἱ τηλεθεατῆς, παρ' ὅλο ποὺ προτιμοῦν νὰ βλέπουν ἢ βλέπουν ὀρισμένα εἶδη προγραμμάτων, πιστεύουν ὠστόσο ὅτι αὐτὰ πρέπει νὰ κοποῦν. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι νέο. Ἡ δυσκολία τῆς ὑποταγῆς τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς σὲ νόμους, ὅπως οἱ φυσικοὶ, ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν πρόβλεψιν ὀρισμένων καταστάσεων, ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἄλλα πιστεύουν, ἄλλα λένε καὶ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ἄλλα πραγματοποιοῦν. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς συμπεριφορᾶς ποὺ παρουσιάζεται κατὰ περίπτωσιν προϋποθέτει ἀνάλυσιν πολλῶν παραγόντων.

Στὴν περίπτωσιν τῶν Ἀθηναίων τηλεθεατῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πιθανοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρθηκα καὶ ποὺ δικαιολογοῦν μερικῶς καὶ τὴν ἀπόφασιν ἄλλων τηλεθεατῶν νὰ δεχθοῦν ὀρισμένα προγράμματα ὡς ἀκατάλληλα, πρέπει νὰ δεχθοῦμε καὶ τὴν ἐπίδρασιν ὀρισμένων φορέων καθὼς ἐπίσης τὸ βαθμὸ δεκτικότητος τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ βαθμὸ τῆς ἐμπιστοσύνης του πρὸς τὸν φορέα.

Κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς φορεῖς αὐτοὺς, σχολεῖο, ἐκκλησία, ἐκκλησιαστικὲς ὀργανώσεις, ἐφημερίδες κτλ., ἔχει συντελέσει στὴ δημιουργίαν ἑνὸς λογικοῦ συστήματος ποὺ μπορεῖ νὰ συνοψιστῆι στὴ λογικὴ πρότασιν: «Τὰ ἀστυνομικὰ ἢ τὰ γουέστερς ἢ τὰ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Προγράμματα ποὺ βλέπονται

	Κάτοχοι
1. Κωμωδίες	977
2. Ἀστυνομικὰ	880
3. Πολεμικὰ	629
4. Ἐλαφρὰ μουσικὴ - Ἐπιθεώρησις	483
5. Γουέστερς	438
6. Σπὸρ	419
7. Ταίνιες μεγάλου μήκους	302
8. Θεατρικὰ	147
9. Εἰδήσεις - Σχόλια	139
10. Μορφωτικὲς ἐκπομπές	130
11. Γενικὲς πληροφορίες	120
12. Ἐκπομπές γιὰ τὴ γυναῖκα	111
13. Ἐπιστημονικὲς ἐκπομπές	96
14. Παιδικές	83
15. Κλασικὴ μουσικὴ	79
16. Κουίζ - Τηλεοπτικὰ παιχνίδια	30

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1. Τί θὰ ἠθελαν νὰ βλέπουν

Ἀπὸ συγκεκριμένα προγράμματα	Μὴ κάτοχοι
1. Ἀστυνομικὰ	207
2. Σπὸρ	149
3. Ταίνιες μεγάλου μήκους	145
4. Ἐλαφρὰ μουσικὴ - Ἐπιθεώρησις	115
5. Κωμωδίες	91
6. Θεατρικὰ	68
7. Εἰδήσεις - Σχόλια	63
8. Ἐπιστημονικὲς ἐκπομπές	58
9. Γουέστερς	52
10. Κλασικὴ μουσικὴ	49
11. Μορφωτικὲς	48
12. Ἐκπομπές γιὰ τὴ γυναῖκα	41
13. Γενικὲς πληροφορίες - ντοκυμανταίρ	33
14. Πολεμικὰ	31
15. Κουίζ - Τηλεοπτικὰ παιχνίδια	27
16. Παιδικὰ	15

πολεμικά κτλ. προγράμματα κάνουν κακὸ στὰ παιδιά». Ἐτσι γιὰ τὶς περιπτώσεις πού τὰ παιδιά «παραστρατοῦν» ὑπάρχει ἔτοιμη ἢ φόρμουλα πού θά ἐρμηνεύσει τὴν ἀποκλίνουσα συμπεριφορὰ καὶ θά τὴν ἀποδώσει στὸ γεγονός ὅτι τὸ παιδί ἐπηρέαστηκε ἀπὸ τὶς ἀστυνομικὲς ταινίες πού ἐβλεπε. Ὅσοι ἀσκοῦν κοινωνικὸ ἔλεγχο γίνονται δέσμιοι αὐτοῦ τοῦ λογικοῦ συλλογισμοῦ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παρασιωποῦν ἀβελὰ τους ἴσως ἢ νὰ ἀγνοοῦν τὸ ρόλο ἄλλων παραγόντων πού μπορεῖ νὰ ἐπέδρασαν στὴν ἀποκλίνουσα συμπεριφορὰ ἐνὸς νέου.

Πολλὲς φορὲς δημοσιεύονται ἀποτελέσματα ἐρευνῶν πού διαστρεβλώνουν τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο γιὰ νὰ ἀποδείξουν αὐτὸ πού οἱ «ἐρευνητὲς» θέλουν νὰ ἀποδείξουν, δηλαδή τὴ βλαβερὴ ἐπίδραση ὀρισμένων εἰδῶν προγραμμάτων.

Αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴ πολιτισμικὴ φόρμουλα «καταπίνει» τὸ γεγονός, τὸ ἀπογυμνώνει ἀπὸ τὶς λεπτομέρειές του καὶ τὸ δίνει σὲ μιὰ προκαθορισμένη μορφή. Ἡ φόρμουλα γιὰ τὴ φθοροποιὸ ἐπίδραση ὀρισμένων εἰδῶν προγραμμάτων καὶ οἱ παραλλαγές της εἶναι διάχυτες σ' ὅλο τὸ ἀθηναϊκὸ πολιτισμικὸ σύστημα (κουλτούρα), σ' ἄλλες ὁμάδες περισσότερο σ' ἄλλες λιγότερο. Ὁ βαθμὸς δεκτικότητάς αὐτῆς τῆς φόρμουλας ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες πού διευκολύνουν ἢ ἀποδεικνύουν τὴν ἐγκυρότητά της. Συνήθως τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα εἶναι μεμονωμένα ἐπεισόδια, πού ὀστόσο συνδέονται μὲ ὀρισμένες καταστάσεις καὶ μετὰ τὴ διαμόρφωσή τους ἀπὸ τὴ φόρμουλα παίρνουν τὴ μορφή προτύπων καθολικῆς ἐφαρμογῆς.

Οἱ διάφοροι φορεῖς ἐλέγχου χρησιμοποιοῦν καὶ συνεχῶς προβάλλουν τὰ παραδείγματα πού ἐνισχύουν τὴ γνωστὴ φόρμουλα. Ἐτσι μὲ τὴν ἐνί-

σχυση τῶν προϋπαρχουσῶν διαθέσεων ἐπηρεάζουν τὸ μέρος τοῦ κοινοῦ πού θεωρεῖ ὅτι ἡ συμπεριφορὰ του εἶναι ἐπικυρωμένη κοινωνικά.

Τὸ γεγονός ὅτι ὀρισμένοι τηλεθεατὲς ἔχουν ἐπιρραστεί ἀπὸ τοὺς φορεῖς τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἐκρίναν ὡς ἀκατάλληλα τὰ προγράμματα καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: ὁ ἐθισμὸς τῶν νέων στὴν ἐγκληματικότητα λόγω μιμνήσεως τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἡρώων, ἡ ἀναστάτωση τοῦ ψυχικοῦ τους κόσμου καὶ ἡ δημιουργία σωματικῶν βλαβῶν. Οἱ δικαιολογίες αὐτὲς προβάλλονται καὶ ἀπὸ τοὺς διάφορους κοινωνικοὺς φορεῖς. Ἡ ταυτότητα ἀπόψεων ἀνάμεσα στοὺς τηλεθεατὲς καὶ τοὺς κοινωνικοὺς φορεῖς ἀποδεικνύει ὄχι μόνον ὅτι οἱ ἰδέες αὐτὲς εἶναι διάχυτες, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ ἐξετασθέντα βασικὰ χαρακτηριστικὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ διαφοροποιήσουν τὰ ἄτομα στὸ σημεῖο αὐτό. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν παρατηρήθηκε ἀλληλεξάρτηση ἀνάμεσα στὶς βασικὲς κοινωνικὲς κατηγορίες πού ἐξετάστηκαν καὶ στὰ εἶδη ἀκατάλληλων προγραμμάτων.

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ παρουσιάστηκαν μερικὰ δεδομένα ἀπὸ τὴν πρώτη μεγάλη ἐρευνα πού ἐγινε γιὰ τοὺς Ἀθηναίους κατόχους καὶ μὴ κατόχους συσκευῶν τηλεοράσεως.

Ἡ ἐρευνα αὐτὴ παρουσίασε πολλὰ μειονεκτήματα στὸν προγραμματισμὸ της. Ἐδωσε ὁμως ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὶς διαθέσεις ἐναντι τῶν τηλεοπτικῶν προγραμμάτων τῶν δύο ὁμάδων τῶν Ἀθηναίων πού ἦδη ἀναφέρθηκαν. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσουν τὴ βάση γιὰ μιὰ βαθύτερη ἀνάλυση τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Ἑλλήνων τηλεθεατῶν.